

Medzi - post - a nielen vojnový muž

(HORÁK Karol: *Medzivojnový muž*. Levoča: Modrý Peter, 2013. 224 s. ISBN 978-80-89545-23-0)

Radoslav Dovjak, Filozofická fakulta PU, rdovjak@gmail.com

„Radšej neskoro ako nikdy,“ natískalo sa mi do mysle v ostatných dňoch, keď som bral do ruky knihu próz Karola Horáka s názvom *Medzivojnový muž*. Pocit zadosťučinenia, že zbierka próz predsa len vyšla neodbytno vytláčal neurčitý pocit, ktorý vždy dával o sebe vedieť pri pohľade na syzifovský boj s rezignáciou na prozaickú tvorbu, ktorý sa odohráva(1) v zákulisí dramatických úspechov Karola Horáka.

Ale už po krátkom čase som zhodnotil, že táto ľudová múdrosť nie je vôbec namieste. Pretože nálepka „oneskoreného“ vydania v tomto prípade adekvátne nie je. Aj keď kniha vychádza naozaj po niekoľkých desaťročiach. To je fakt. A faktom je aj dobový posun, ktorý otázke aktuálnosti textov dáva nové možnosti zhodnotenia. Reaktualizácia a revitalizácia motívov, ktoré mali akútnu potrebu byť vyjadrené na prelome 60. a 70. rokov 20. storočia, je dnes možná vďaka formálnej invencii próz i vďaka tematickej ukotvenosti, ktorá predstavuje akýsi hĺbkový vrt na území spoločensko-politického sveta, ktorý takým spôsobom umožňuje hlbinný prienik nielen do politických mechanizmov, ale predovšetkým do mechanizmov obyčajnej ľudskej biedy i vzácnosti toho, čo robí človeka človekom. Budeme konkrétni.

Kniha s názvom *Medzivojnový muž* bola pôvodne koncipovaná ako autorský debut mladého Karola Horáka, ktorý ako druhovo nevyhranený autor osciloval medzi epickým a dramatickým priestorom, v oboch prípadoch s invenčne využitými lyrizujúcimi prvkami. Do knižného debutu bolo pôvodne zaradených sedem próz, ktoré vznikli v čase vysokoškolských štúdií, vojenskej služby a prvých rokov akademického pôsobenia autora. Žiaľ, normalizácia spôsobila aj „znormalizovanie“ pôvodných pozitívnych posudkov, v dôsledku čoho bol rukopis pre tlač odmietnutý. Druhý pokus s vydaním fragmentu jednej prózy a celej druhej vo vydaní s názvom *Dve prózy* (1974) došiel o trochu ďalej. Kniha tentokrát vyšla, avšak hneď po vydaní bola zošrotovaná. V roku 1977 zasvietila zelená. Úspech prózy *Cukor* (i jej filmovej adaptácie) následne umožnil vydanie ďalších dvoch próz (*Zánik dialektu*, *Kurz jazyka*) vo vydaní s názvom *Súpis dravcov* (1979). To, čo vydané nebolo, ostalo v rukopisoch v súkromnom archíve autora či na poličkách vydavateľstiev. Karol Horák sa zrejme definitívne rozhodol. Odmietol nevyhranenú dvojdomosť a vybral sa cestou drámy (hoci v rámci literárnej vedy naďalej lavíroval medzi teoretickými a interpretačnými prienikmi tak v epike, ako aj v dráme).

Z pôvodných siedmich próz teda vďaka iniciatíve vydavateľstva Modrý Peter v Levoči vyšlo koncom roka 2013 inovované vydanie *Medzivojnového muža*, v ktorom sa ocitli tri časti *Účtu z präterita* (štvrtá čas sa stratila v spleti vydavateľských peripetií), jedna z podôb textu *Medzivojnový muž* a reedícia dvoch textov, ktoré boli v minulosti vydané v knihe *Súpis dravcov - Kurz cudzieho jazyka a Zánik dialektu* (upravená próza bez cenzúrnych korektúr). Edičná práca Petra Milčáka, redakčná úprava Mariána Andričíka a výtvarné „dotvorenie“ z dielne Jakuba Milčáka a Jocelyn Li tak dobrúsili Horákové prózy do jednoliateho celku, ktorý prináša do súčasného literárneho priestoru hodnotu vôbec nie oneskorenú, ktorá by plnila len dokumentárnu funkciu.

Tematické ukotvenie v spoločensko-politických pomeroch (pred a po) normalizačného obdobia je napohľad ťažko dešifrovateľné. Autor sa prezentuje akousi neregulovateľnou hrou s jazykom spôsobom, ktorý si v prípade neškoleného čitateľa po prvých stránkach iste vyžiada zastavenie a jasné zdefinovanie si autorského princípu. Až po povestnom trafení klinca po

hlavičke v oblasti vzťahu medzi formou a obsahom prozaického textu K. Horáka môže čitateľ pokračovať v textovej exkurzii, zameranej na všestranné zhodnotenie tých mechanizmov, ktoré podmieňovali smiešno-trpké konanie ľudí v predmetnom období a ktoré následne formovali spoločenské a politické pohyby na dobovej scéne.

Príznačné tematizovanie jazyka u Karola Horáka nie je ničím novým. Vyplýva nielen z jeho recitátorských úspechov od jeho študentských čias, či optiky dramatika, ktorý pracuje s jazykom v chápaní akéhosi aktualizačného *parole* v zmysle „autenticky tu a teraz“ - teda človeka, ktorý si je vedomý štrukturalistického princípu hovoriaceho o tom, že jazyk sa podstatnou mierou podieľa na modifikovaní vnímania obsahu, o ktorom autor pomocou jazykových prostriedkov vypovedá. Tematizovanie jazyka Karolom Horákom naznačuje aj iný rozmer modelovania textovej poetiky - keď forma textu vypovedá o jeho filozofii viac, ako sémantika zvolených prostriedkov. Práve invenčná hravosť pri cielenom výbere a kombinácii formálnych prvkov, mikroskopicky presne zacielená na čo najefektívnejšie vyjadrenie „autorského zámeru“ - jednej myšlienky, prítomnej v nespočetných možných spôsoboch prečítania, ktorá ráta s partnerským múzickým čitateľom - dodáva textu nadčasovú platnosť a neguje v úvode naznačenú optiku „oneskorenosti“. Naopak - text vychádza so správnym načasovaním a prináša do priestoru súčasnej slovenskej prózy tie estetické kvality, ktoré v nej nateraz prítomné nie sú. To, vzhľadom na asociáciu medzivojnového muža s termínom medzivojnová literatúra ponúka hravé premenovanie textu v štýle muža post-vojnového.

Ničenie trávy (lesa - pôdy) iniciatívnym vojakom prezenčnej služby v *Medzivojnovom mužovi* je len jednou z hodnotných alegórií, ktorá nadobúda platnosť podobenstva. Učiteľ, čítajúci a tvoriaci texty umeleckej proveniencie, sa necháva kúpiť do služieb tých spoločensko-politických mechanizmov, ktorí mu diktujú mantinely rozhodovania a konania za cenu kompenzácie jeho osobných komplexov (alebo skôr rátajú s týmito komplexmi a zneužívajú ich pre účelnú a účinnú manipuláciu). Dôsledky kompromisov hlavnej postavy - vojaka Hladu - z neho robia poprednú osobnosť v istom limitovanom priestore. Ak sa však tvorba (literatúra) dostáva do služieb čohokoľvek mimo umenia (a sveta so striktno dodržiavanými umeleckými kritériami), dovoľuje spustiť sebadeštruktívny proces, v ktorom sa výsledok tvorby môže porovnávať (bez preháňania a možno aj rizikom hodnotovej straty týchto umeleckých ponášok) s úžitkovými textami typu návodov na použitie a kuchárskych receptov. Ambícia zničiť trávu či pôdu, od ktorých je človek bytostne a existenčne závislý, znie v texte Karola Horáka absurdne. Avšak akékoľvek snaženia mimo umelecky hodnotových „schém“ (vrátane novo vzniknutých v súlade s aktuálnymi pohybmi na umeleckej scéne) - teda akákoľvek snaha tvoriť z iných dôvodov ako múzických, vedie k sebadeštrukcii. Ak je tento posun vytvorený spoločenským tlakom, je otázne, nakoľko takejto spoločnosti záleží na nej samej. Spomenutý tlak nemusí byť definovaný iba politickými požiadavkami minulého obdobia. Deformačné tlaky spôsobujú aktuálne čoraz viac faktory ekonomické, sociologické a pod. Text *Medzivojnového muža* mi po prvom prečítaní otvoril množstvo dverí k úvahám o zmysle umenia, k otázkam osobnostnej vernosti istým princípom (nielen pri umeleckej tvorbe a recepcii umenia) a viedol k rozmyšľaniu o dôsledkoch takéhoto konania. Druhé prečítanie bude iste opäť iné. Aj prečítania ďalších próz knižného vydania. A, samozrejme, aj ako prečítania mnohých iných čitateľov. Práve v tejto mnohorakej variabilite spočíva vzácnosť recenzovaného textu. Prítom K. Horák pri všetkom svojom počínaní nestráca z dohľadu jediný objekt, ktorý sa nachádza v epicentre každého jedného jeho diela (prozaického, dramatického, literárnovedného) - obyčajného človeka, neraz s marginálnou spoločenskou pozíciou, ktorý zakliesnený v chode dejín si žije svoj život deň po dni tak, ako vie. A hoci je obyčajným malým človekom, výnimočným vo svojej ľudskej „čudnosti“, je zároveň jedným z tých, ktorí tvoria davy a v dôsledku dejiny celej spoločnosti.